

Pobresa energètica. La qüestió conceptual. Pobresa, precarietat o vulnerabilitat ener- gètica. El mesurament del fenomen

Energy poverty. The conceptual question. Poverty, energy insecurity and vulnerability. The measurement of the phenomenon

Xavier Vallvé i Duaigües¹

Resum

El primer apartat de l'article enfoca les qüestions terminològiques associades a un fenomen difícil de definir, caracteritzar i mesurar, i les conseqüències d'aquesta indefinició. A continuació, s'exposen les dades actualment disponibles a Catalunya, les causes del fenomen, els seus terribles efectes, que van més enllà de les persones i de les famílies concretes afectades, i es relacionen les mesures que fins ara s'han pres a casa nostra per combatre el fenomen

Paraules clau: Pobresa, precarietat, vulnerabilitat.

Abstract

The first section of this article deals with terminological issues attached to a phenomenon that is difficult to define, to characterise and to measure, and also with the effects of this vagueness. Next, the available data in Catalonia is shown, as well as the causes of the phenomenon and its terrible effects which go quite beyond the affected families, while at the end the so far adopted measures in Catalonia to combat the phenomenon are listed.

Key words: Poverty, precariousness, vulnerability.

Per citar l'article: VALLVÉ i DUAIGÜES, Xavier. Pobresa energètica. La qüestió conceptual. Pobresa, precarietat o vulnerabilitat energètica. El mesurament del fenomen. *Revista de Treball Social*. Col·legi Oficial de Treball Social de Catalunya, desembre 2016, n. 209, pàgines 42-56. ISSN 0212-7210.

¹ Investigador i secretari del Gabinet d'Estudis Socials, S.C.C.L. xavier@gabinet.com

La rellevància de la qüestió conceptual

Encara que per a les persones i les famílies vulnerables la denominació precisa del tràngol que pateixen no sembli tenir importància, a efectes de determinació del nombre d'elles que es troben en situació de "pobresa energètica", la denominació i la corresponent definició escollides són, en realitat, enormement rellevants per tal de conèixer el percentatge de les que n'estan afectades i pressupostar correctament els ajuts necessaris. Per la qual cosa aquesta delimitació conceptual i la conseqüent definició tenen com a mínim un doble interès que no són en absolut contraposats: a) científic, per conèixer la magnitud real del problema i analitzar com evoluciona al llarg del temps; i b) social per poder ajudar les persones i les famílies afectades.

Però resulta que no és gens senzill delimitar, definir i caracteritzar el fenomen, independentment del nom que li adjudiquem. És a dir, que ens enfrontem amb dos problemes solapats:

- a) La denominació del fenomen.
- b) La seva definició/caracterització.

En aquest sentit, val a dir, també, que a la Unió Europea no existeix ni una delimitació ni una definició consensuades d'aquest fenomen, de manera que diferents països es guien per delimitacions i per definicions diferents, la qual cosa dificulta òbviament la identificació precisa de les seves característiques i la comparabilitat de les dades a aquest nivell.

A Catalunya la Llei 20/2014 de modificació del Codi de Consum va optar pel concepte de pobresa energètica i el va definir com la incapacitat d'una llar per a satisfer el mínim de serveis energètics i, d'aquesta manera, per la seva impossibilitat de garantir les necessitats bàsiques al respecte, tot tenint en compte els factors personals, geogràfics i materials que hi concorreguessin, paràmetres que s'havien de definir mitjançant un reglament posterior.

Aquesta llei també va introduir un segon concepte, amb la seva corresponent definició, les persones en situació de vulnerabilitat econòmica, la qual cosa assenyala que la pobresa energètica no és sinó una de les cares de la pobresa, com també es demostrarà al llarg d'aquest article en el sentit que les diferents formes de pobresa adopten entre elles una estructura de vasos comunicants.

Així, les persones en situació de vulnerabilitat econòmica van quedar definides com aquelles que presentaven una manca de recursos econòmics d'acord amb els criteris següents:

- Un total d'ingressos dels membres de la unitat familiar o convivencial no superior, per tots els conceptes, a 1,5 vegades l'indicador de la renda de suficiència (7.967.73 IRS x 1,5=11.951, 59 Euros anuals l'any 2015) incrementat

La identificació precisa del fenomen i la definició que se li doni són molt més importants del que a primera vista podria semblar.

A Catalunya, la pobresa energètica s'ha definit com la incapacitat d'una llar per a satisfer el mínim de serveis energètics

pels conceptes següents i afegint-hi els ingressos que els membres de la unitat familiar rebessin en concepte de percepcions o ajuts socials.

- Un 30% per cada membre de la unitat a partir del tercer.
  - Un 10% per cada membre de la unitat en situació de dependència moderada.
  - Un 20% per cada membre de la unitat en situació de dependència severa.
  - Un 30% per cada membre de la unitat en situació de gran dependència.
  - Un 10% per cada membre de la unitat de seixanta-cinc anys o més.
- Que es declarés que no es podia reduir la despesa relativa al consum de béns o serveis perquè s'havien exhaurit totes les mesures amb aquesta finalitat; i
  - que s'acredités que les tarifes que tenien contractades per al servei de subministrament d'aigua, electricitat o gas responien a la modalitat de tarifa social que estableix la normativa aplicable (25% de descompte).

Tornant a la definició introduïda de pobresa energètica a Catalunya, tot i ser un primer pas a agrair, és enganyosa. De fet, és enganyosa abans fins i tot de la mateixa definició, en el sentit que la Llei opta per una identificació determinada del fenomen ("pobresa energètica" i no, per exemple, com veurem més endavant, "vulnerabilitat energètica"). Però tornant a la definició, és enganyosa perquè duu a creure que és possible mesurar el fenomen mitjançant una única consideració, la incapacitat d'una família de proveir-se de la quantitat suficient d'energia per cobrir les seves necessitats domèstiques bàsiques.

A banda, també, de la subjectivitat d'aquesta descripció (quina és la quantitat suficient d'energia per cobrir les necessitats domèstiques bàsiques?), el cert és que, d'acord amb la literatura internacional sobre aquest fenomen, la definició examinada es queda curta per abraçar totes les persones i totes les famílies que es poden considerar afectades pel fenomen. En aquest sentit, una sèrie d'estudis han assenyalat com a altres indicadors de "pobresa energètica":

- a) Els retards en el pagament dels subministraments bàsics.
- b) La necessitat de destinar una part excessiva dels ingressos al pagament dels subministraments bàsics, amb un llindar crític habitualment situat a partir del 10% i del 30% si s'hi inclou el pagament de l'habitatge, sigui de compra o de lloguer.
- c) La incapacitat de viure en una llar sense defectes estructurals.

La pobresa energètica no es pot mesurar mitjançant una única consideració o indicador.

Aquesta subjectivitat també està lligada a la qüestió terminològica que estem analitzant en aquest apartat de l'article i que de nou revesteix una importància molt més gran del que a priori podríem pensar. Mentre que els països anglosaxons han utilitzat termes com "fuel poverty" o "energy poverty", és a dir, han posat l'accent sobre la paraula "pobresa", opció que, com hem vist, també ha pres Catalunya, els països francòfons han optat per parlar de "précarité énergétique". I si aquesta distinció és de summa importància és perquè no és pas el mateix pobresa que precarietat o vulnerabilitat i perquè això té una especial rellevància i ens il·lustra molt àmpliament sobre la naturalesa del fenomen que estem analitzant.

En efecte, si el nombre de persones i de famílies que a Catalunya poden trobar-se en situació de **pobresa energètica** pot aparèixer com a relativament baix (vegi's les xifres del següent apartat), i això és absolutament lògic perquè la determinació i la definició del fenomen es basen en l'únic indicador abans esmentat, la perspectiva canvia radicalment quan ampliem el concepte a **precarietat o vulnerabilitat energètica** perquè aquesta altra denominació implica l'ús de més d'un indicador i el nombre de persones o de famílies afectades augmenta òbviament. En aquest sentit, un estudi recent de la Comissió Europea sobre la vulnerabilitat dels consumidors alerta que pel que fa a la incapacitat o la impossibilitat d'adquirir, escollir o accedir als productes i serveis adequats a les seves necessitats i de fer-ho sense esforços econòmics desproporcionats, *gairebé el 75% dels europeus són consumidors vulnerables*.

També és important de remarcar que l'emergència real i mediàtica del fenomen de la "pobresa energètica" a Catalunya és, en part, una conseqüència més de la crisi econòmica que hem estat patint aquests darrers anys. Una crisi econòmica que ha fet més pobres els qui ja n'eren abans però que ha penetrat també en moltes capes de la tradicional classe mitjana. Una classe mitjana que també ha patit els estralls de l'atur i del descens o de la congelació salarial, mentre al mateix temps, i aquí és on ara volíem arribar, els preus i els beneficis de les grans companyies subministradores de serveis han crescut exponencialment i sense aturador.

És per això, doncs, que les paraules cobren una importància singular perquè en aquests moments, i extrapolant les conclusions de l'estudi de la Comissió Europea que acabem d'esmentar, considerem que: La majoria dels consumidors de Catalunya som energèticament vulnerables, un fet que, per descomptat, cap estadística no recull.

Tot plegat pressuposa que si volem conèixer i ajudar les persones i les famílies que a Catalunya estan afectades i/o amenaçades per aquest fenomen, necessitem saber quantes són les que no poden proveir-se dels serveis energètics bàsics, quantes pateixen retards en el pagament dels subministraments energètics, i quin és l'import d'aquests retards, quantes poden

Precarietat o vulnerabilitat energètica és una denominació molt més rica perquè implica l'ús de més d'un indicador i el nombre de persones o de famílies afectades augmenta òbviament.

La majoria dels consumidors de Catalunya som energèticament vulnerables, un fet que, per descomptat, cap estadística no recull.

Independentment de la denominació que se li doni, aquest fenomen s'ha de mesurar a partir d'un indicador compost que abrasi totes aquestes dimensions i no pas a partir d'un únic indicador simple.

Tot plegat, podem conjecturar, sobretot si volem conèixer la vulnerabilitat i no la "pobresa" energètica, que les xifres disponibles són, a banda d'inexactes, curtes, i que només ens deixen veure la punta de l'iceberg.

proveir-se d'aquests serveis mínims a costa, però, de dedicar-hi més del 10% dels seus ingressos i sacrificar o reduir altres despeses, i quantes viuen en habitatges amb defectes estructurals que els fan complicats d'escalfar, o de refrigerar, eficientment, i quantes pateixen una d'aquestes circumstàncies, quantes dues, quantes tres i quantes totes quatre alhora.

Amb tot això que acabem de dir, també es pot deduir fàcilment que a les dificultats fins ara esmentades en matèria de delimitació i de definició precises del fenomen, s'hi afegeix una dimensió estacional que no és gens gratuïta: si fem, i suposant que el poguéssim fer de manera precisa, un mesurament de la "pobresa energètica", les xifres obtingudes també dependran del moment de l'any en què fem la investigació. I també del territori concret, fins i tot dins d'un mateix país en el sentit que les xifres de persones i famílies afectades seran diferents. Així per exemple, si més no en funció del primer indicador, una medició de la "pobresa energètica" a l'Alt Urgell serà diferent a l'hivern que a l'estiu però, alhora, aquesta medició ens donarà una idea no pas inequívoca de la posició d'aquesta comarca en termes de "pobresa energètica" respecte, per exemple, al Tarragonès en funció de l'estació triada per a l'anàlisi.

En aquest sentit, cal afegir que tradicionalment, la "pobresa energètica" s'ha associat a l'hivern i a passar fred, però aquesta és una consideració reduccionista. Els temibles efectes de la "pobresa energètica" i les dificultats per cobrir els pagaments de la factura energètica o fent-ho reduint o sacrificant altres despeses (vegi's més endavant) també poden associar-se a patir calor a l'estiu. I aquestes consideracions reblen de nou la necessitat de no basar les anàlisis en un únic indicador.

Però, a més, aquest mesurament precís de la "pobresa energètica" encara topa amb un altre obstacle de gran magnitud, que alhora ens posa davant per davant del nostre migrat coneixement del fenomen: la feblesa del nostre sistema estadístic, per la qual cosa les dades disponibles (vegi's el següent apartat) són discutibles també com a conseqüència d'aquestes limitacions. Això explica també que en el mateix 1er. Congrés Català de Pobresa Energètica que es va celebrar a Sabadell a començaments de novembre del 2016, diferents ponents oferissin xifres diferents sobre la "pobresa energètica".

Una realitat indiscutible més enllà de la imprecisió dels conceptes i de les xifres. Les dades disponibles

Malgrat les dificultats esmentades per acotar amb precisió el fenomen de la "pobresa energètica" i per adoptar la denominació i la definició que més s'ajustin a les seves característiques, hi ha una realitat innegable. En l'obertura d'aquest 1er. Congrés Català de Pobresa Energètica, Joan

Berlanga, representant de l'Ajuntament de Sabadell, va informar que l'any 2008 el municipi havia atès a 16 famílies per aquest motiu i que l'any 2015 ja eren més de 3.000 famílies (un increment aproximat del 18750% en 7 anys!). I una altra dada: l'èxit esclatant d'assistència d'aquest Congrés, que va omplir l'auditori de la Fira Sabadell amb 450 persones inscrites i una llista d'espera que no es va poder atendre.

Això no significa, però, que l'increment del nombre de persones i de famílies afectades, tot i que innegable com a conseqüència de la crisi econòmica i d'altres factors com per exemple les contínues pujades dels preus de la factura energètica, sigui segurament tan considerable. Ni de bon tros. En aquest augment "inflacionat" hi pesa, molt probablement, un efecte de bola de neu. Amb això volem assenyalar que tradicionalment, i amb això volem dir no fa pas massa anys, les persones i famílies vulnerables acudien als serveis o a les entitats socials perquè tenien dificultats per cobrir les seves despeses d'alimentació. O per pagar els llibres escolars dels seus infants. L'aparició cada vegada més freqüent als mitjans de comunicació del concepte de pobresa energètica, que a Catalunya podem considerar que s'inicia a finals del 2013, i la publicació de l'existència de línies d'ajuts per cobrir la factura energètica, fan, però, que un nombre progressivament creixent de persones i de famílies vulnerables s'ho vagin dient les unes a les altres i vagin acudint a aquests ens també per sol·licitar ajuts per poder fer front a les factures de la llum, l'aigua o el gas.

Si passem a les dades concretes, i amb totes les reserves apuntades sobre la fiabilitat d'aquestes xifres, podem indicar, d'acord amb els indicadors abans exposats, que a Catalunya:

- a) El 8,7% de les llars (aproximadament 645.000 persones) no poden mantenir la seva llar a una temperatura adequada (2015, Font: Enquesta de Condicions de Vida, INE-IDESCAT).
- b) El 6,9% de les llars (aproximadament 511.551 persones) presenten endarreriments en el pagament de les factures relacionades amb els subministraments bàsics (2015, Font: Enquesta de Condicions de Vida, INE-IDESCAT).
- c) El 14,6% de les persones (aproximadament 1.082.242) han de destinar més del 10% dels seus ingressos als pagaments dels subministraments bàsics (2014, Font, Enquesta de Pressupostos Familiars, INE).
- d) A l'Estat espanyol, més del 50% dels habitatges van ser construïts abans que s'apliqués qualsevol norma de regulació tèrmica, per la qual cosa aquests habitatges tenen requeriments energètics superiors al que seria de desitjar. Val a dir que l'aïllament tèrmic no es va incorporar a la construcció fins l'any 1979.

L'aparició cada vegada més freqüent als mitjans de comunicació del concepte de pobresa energètica a Catalunya s'inicia a finals del 2013.

Taula. Persones afectades per diferents situacions relacionades amb la pobresa energètica a Catalunya. Dades en percentatges

Situació	2013	2014	2015
No poden permetre's mantenir l'habitatge a una temperatura adequada	5,2%	9,3%	8,7%
Han de destinar més del 10% dels seus ingressos al pagament dels subministraments bàsics	15%	14,6%	SD
Endarreriments en el pagament de despeses relacionades amb el pagament dels subministraments bàsics	9,8%	9,2%	6,9%

Aquesta variabilitat de percentatges és prou il·lustrativa, de nou, de la dificultat per conèixer quin és el percentatge real de persones i de famílies catalanes que viuen en condicions de "pobresa energètica" com a fenomen impossible de mesurar i de donar-ne xifres fiables a partir d'un únic indicador.

Estudis realitzats en altres territoris a partir d'enquestes pròpies (per exemple Gipuzkoa) han treballat aquesta dificultat a partir de la construcció d'indicadors compostos o de síntesi (com ja hem assenyalat en aquest mateix article) en base a la realització de sumes ponderades de les dades obtingudes en aquestes enquestes per a cadascun dels indicadors individuals esmentats. És a dir, sumes ponderades dels percentatges de famílies que no poden mantenir els seus habitatges a una temperatura adequada i/o presenten endarreriments en el pagament de les factures corresponents als subministraments bàsics i/o han de dedicar més del 10% dels seus ingressos a aquesta partida i/o viuen en llars amb defectes estructurals.

Però la feblesa actual del nostre sistema estadístic i la manca d'enquestes ad hoc no permeten la construcció a Catalunya d'un indicador sintètic de pobresa energètica perquè el limitat univers de les mostres de les enquestes existents (enquestes de condicions de vida) no permet extreure dades rigoroses sobre, per exemple, quantes famílies no poden mantenir el seu habitatge a una temperatura adequada i quantes d'elles també presenten endarreriments en el pagament dels corresponents subministraments.

Malgrat tot, podem concloure que com a mínim un 8,7% de les famílies catalanes es troben en situació de pobresa energètica mentre que, també com a mínim, un 14,6% es troben en situació de vulnerabilitat energètica i en risc d'exposició a altres formes de pobresa si per cobrir aquesta despesa i no patir talls de subministraments opten per reduir o sacrificar altres despeses (vegi's més endavant).

Un 8,7% de les famílies catalanes com a mínim es troben en situació de pobresa energètica mentre que, també com a mínim, un 14,6% es troben en situació de vulnerabilitat energètica i en risc d'exposició a altres formes de pobresa.

Les causes de la pobresa energètica

Malgrat que hàgim assenyalat la crisi econòmica actual com el detonant de l'emergència massiva, real però sobretot mediàtica, de la "pobresa energètica" a Catalunya, és absolutament evident que aquest fenomen té unes causes estructurals, a les quals d'alguna manera ja ens hem referit i que, més enllà d'aquesta crisi econòmica amb el seu corol·lari d'increment del nombre de persones i famílies a l'atur o amb salaris congelats o en descens, que encara fa més difícil de gestionar les seves conseqüències, són les següents:

- a) els increments autoritzats dels preus dels subministraments bàsics, als quals també s'han d'afegir altres increments (alimentació, roba, etc.); i
- b) el mal estat de molts habitatges, sobretot en termes d'aïllament tèrmic.

Pel que fa a la primera qüestió, i tot i que les dades tampoc no siguin incontestables, s'ha parlat d'increments dels preus d'aquests subministraments entre els anys 2009 i 2015 de fins al voltant del 73%. Però si volem cenyir-nos a dades fetes públiques, el mateix Preàmbul de la Llei 24/2015 assenjala que a Catalunya el preu de la llum s'ha incrementat en un 60% i el de l'aigua un 66% des de l'any 2008.

Al costat d'aquests increments de la factura elèctrica i energètica, cal situar els increments dels beneficis de les companyies subministradores, fet que ens posa davant per davant de l'extrema cruïra de la realitat actual. En aquest sentit, un informe molt recent resulta enormement revelador, encara que restringit a les grans companyies elèctriques de l'Estat: malgrat baixar el consum elèctric, els beneficis d'aquestes empreses han continuat incrementant-se.

Així, durant els anys de la crisi (2007-2015), les cinc grans companyies elèctriques agrupades en la patronal UNESA (Endesa, Iberdrola, Gas Natural Fenosa, Viesgo i EDP) van guanyar un 2,7% anual, amb xifres de negocis també anuals compreses entre els 20.500 i els 22.600 milions d'€ tot i una disminució mitjana del consum a l'Estat de l'1,5% que ja comença a ser important a partir de l'any 2008. Però encara resulta més xocant anotar que mentre que, d'acord amb aquest informe, entre els anys 2001 i 2007 les xifres de negocis d'aquestes companyies van créixer només moderadament, a partir del 2008, precisament els anys de la crisi, aquestes xifres experimenten un veritable salt amunt fins arribar als valors esmentats al començament d'aquest paràgraf.

El secret? Possiblement, entre altres, aquests increments continus dels preus dels subministraments, que alhora frustren o, si més no, rebaixen l'efecte beneficiós de les mesures d'eficiència energètica (vegi's l'apartat corresponent més endavant) que comencen a implantar-se amb una certa freqüència des de fa uns anys a Catalunya.

La pobresa energètica creix mentre es produeixen increments desorbitats dels preus i dels beneficis de les grans companyies energètiques.

La pobresa energètica empobreix el règim alimentari de les persones i de les famílies afectades.

El resum d'aquest apartat podria ser, doncs: La pobresa energètica creix mentre es produeixen increments desorbitats dels preus i dels beneficis de les grans companyies energètiques.

Els temibles efectes de la pobresa energètica

A) Sobre la salut física i psíquica de les persones i de les famílies

Com a efectes de la incapacitat de mantenir l'habitatge a una temperatura adequada, la literatura internacional sobre el fenomen fa al·lusió a una major prevalença de diferents malalties físiques (sobretot cardíques, immunològiques, reumàtiques i respiratòries) i també mentals, així com a l'increment de les taxes de mortalitat, principalment a l'hivern (entre un 10 i un 40% de mortalitat afegida segons diferents càlculs i fonts). A l'Estat espanyol aquesta mortalitat afegida i prematura es pot estimar que afecta unes 7.000 persones cada any. En el cas dels infants, viure en llars amb problemes energètics s'associa a un 30% més de probabilitat d'ingrés hospitalari o d'atenció en un centre d'assistència primària.

Per la seva banda, les contínues dificultats per fer front als pagaments dels subministraments bàsics resulten en una major prevalença de problemes de salut mental (sobretot ansietat i depressió).

Estudis recents realitzats a Catalunya també apunten a possibles efectes en la salut de les persones i les famílies en situació o risc de "pobresa energètica" derivats en aquest cas d'un deteriorament de la seva alimentació, ja que aquestes persones i famílies vulnerables podrien estar reduint la despesa en alimentació o modificant els seus hàbits alimentaris per tal de cobrir el cost dels subministres (recordi's la teoria dels vasos comunicants esmentada en el primer apartat d'aquest article). Així, el 91% de les persones receptores d'ajudes de la Creu Roja de Catalunya (2014), per exemple, afirmaven haver hagut de reduir la ingesta de carn, peix i aliments frescos, i el 21,6% manifestaven fer menys de tres àpats diaris. Per altra banda, un estudi realitzat a nivell de la Unió Europea conclou que la pobresa energètica empobreix el règim alimentari de les persones i de les famílies afectades.

B) Sobre els infants en particular

Estudis realitzats a Catalunya demostren que els infants són, òbviament, els més afectats per aquesta limitació pressupostària en alimentació per tal com perjudica el seu creixement i desenvolupament. Així, l'increment observat dels nivells d'obesitat infantil es relaciona amb dietes econòmiques però hipercalòriques i amb el consum de menjars precuinats. El

91,8% de les famílies enquestades per Creu Roja en el marc d'un estudi centrat en l'alimentació dels infants de famílies receptores dels seus ajuts (2015) (1.001 famílies en total, amb fills de 4 a 12 anys) tenien dificultats d'accés a una alimentació suficient i equilibrada perquè prioritzaven altres despeses.

El mateix estudi assenyala que el 21,7% de les famílies enquestades patien inseguretats alimentària severa, determinada pel fet que no sempre podien protegir els seus fills i filles dels dèficits alimentaris. El 16,5% reconeixia que en algun moment dels darrers tres mesos algun dels seus fills havia patit gana per falta de diners per comprar aliments i, el 9,2%, que hi havia hagut dies en què els seus infants no havien menjat res.

Mentre l'Agència Catalana de Salut Pública considera que per a una alimentació saludable en famílies formades per dos adults i dos infants calen entre 520 i 600 euros mensuals (130-150 €/persona), el 32% de les famílies enquestades per Creu Roja en aquest estudi, totes amb fills, gastava menys de 200 euros mensuals en alimentació. En alguns casos (el 4,8% d'aquestes famílies), la quantitat era inferior als 50 euros mensuals.

Aquesta afectació especial en els infants de les famílies vulnerables confirma la dificultat de superar els fenòmens de **transmissió intergeneracional de la pobresa** ja que, com és evident, infants que pateixen dèficits alimentaris ho tindran més difícil per sortir de l'exclusió social un cop siguin grans. Perquè també s'ha demostrat que aquests infants tenen un pitjor rendiment escolar que els infants d'altres famílies, que un recent estudi americà conclou que es deu a un pitjor desenvolupament de la matèria gris del seu cervell. Sense oblidar, aleshores, l'efecte simultani de créixer en un ambient familiar de dificultats econòmiques i de malalties físiques i psíquiques.

Ens trobem, doncs, amb un efecte no tan conegut, però que encara accentua més clarament la naturalesa estructural i no pas conjuntural de la "pobresa energètica": la perpetuació de les desigualtats socials encarnada, en forma acumulativa i consecutiva, en les generacions posteriors de les mateixes famílies que ja la pateixen actualment fins a constituir un nou cercle viciós ben difícil d'interrompre. Els infants d'aquestes famílies no solament són, doncs, les víctimes principals d'aquesta situació sinó que, a més, es constitueixen en un vector de transmissió de les desigualtats socials que hipotecarà el seu futur i el de les famílies que puguin formar.

En aquest sentit, i com a conclusió d'aquest grup d'efectes, volem fer notar que no és imprescindible estar en una situació "real" de pobresa energètica per patir conseqüències funestes en matèria de salut: presentar endarreriments en el pagament dels rebuts dels subministraments o haver-hi de dedicar un percentatge excessiu dels ingressos familiars també té efectes sobre la salut mental de les persones i de les famílies afectades.

Caldria posar el focus no exactament en la pobresa energètica sinó en la precarietat o la vulnerabilitat energètica com el fenomen realment a estudiar.

Alhora, les retallades dels pressupostos familiars en matèria d'alimentació que es poden derivar d'aquestes situacions tenen una repercussió evident en la qualitat de vida d'aquestes persones i d'aquestes famílies que és encara més greu quan aquestes famílies tenen infants. Tot això demostra, al nostre parer, que caldria posar el focus no exactament en la pobresa energètica sinó en la **precarietat o la vulnerabilitat energètica com el fenomen realment a estudiar.**

C) Sobre els habitatges

L'ús de sistemes de calefacció econòmics, però també deficients, provoca efectes degradants en els habitatges (increment de la humitat), la qual cosa agreuja els problemes de salut de les persones que hi viuen i alhora en fan cada vegada més complicades i costoses les obres de rehabilitació. Aquest és també, doncs, un altre cercle viciós: com més es degraden els habitatges, més en pateix la salut de les persones que hi viuen i més es multipliquen les seves despeses energètiques, encara que sigui partint d'una tarifa baixa com la que aquests sistemes econòmics de calefacció representen, així com també les despeses de salut que haurà d'assumir el sistema sanitari públic.

D) Sobre el medi ambient

Aquest ús de sistemes de calefacció econòmics i deficients també provoca un increment de les emissions de gasos i de la contaminació atmosfèrica. A l'Estat espanyol el sector domèstic és la font més important d'emissió de gasos d'efecte hivernacle alhora que el consum domèstic d'energia va a l'alça. Aquesta contaminació també provoca un empitjorament de la salut pública que no solament afecta les persones i les famílies en situació de pobresa energètica sinó la població en general.

D) Altres efectes

Un grup de bombers de la Generalitat ha relacionat la manca de recursos per mantenir els habitatges a una temperatura adequada amb una gran proporció dels incendis domèstics (al voltant del 70%). El recentíssim cas de Reus n'és un altre exemple.

Les mesures de lluita contra la pobresa energètica

Accions realitzades a Catalunya

Les mesures adoptades fins ara a nivell global de Catalunya han estat fonamentalment pal·liatives o correctives, més que no pas preventives.

Les mesures adoptades fins ara a nivell global de Catalunya han estat fonamentalment pal·liatives o correctives, més que no pas preventives, tal com ho il·lustra la instauració per part del govern de la Generalitat del Fons d'Atenció Solidària per a la cobertura temporal dels impagaments de les factures energètiques per part de les famílies vulnerables. Aquest Fons, llargament reclamat per les entitats socials, va ser creat finalment

per l'Ordre EMO 263/2015, de 17 d'agost de 2015, que també en va aprovar les bases reguladores i en va fer pública la convocatòria d'ajuts per a l'any aleshores en curs.

Sobre aquest Fons d'Atenció Solidària, és important remarcar dues coses de gran importància:

- a) que fins ara només s'ha nodrit del govern de la Generalitat, d'AGBAR (Societat General d'Aigües de Barcelona) i d'altres companyies d'aigua però en el qual no hi han participat ni les companyies elèctriques ni les gasistes, en contra del que s'havia previst.
- b) El Fons ha estat protagonista d'una paradoxa singular: dels 5.000.000 d'€ pressupostats per a l'any 2015 només se'n van gastar uns 1.200.000, passant els 3.800.000 restants a constituir el pressupost de l'any 2016. És a dir, hi ha moltes famílies catalanes en situació de vulnerabilitat energètica però el Fons d'Atenció Solidària de Subministraments Bàsics creat per ajudar-les no exhaurix els seus recursos com a conseqüència de la complexitat dels requisits exigits a les famílies que s'hi volen acollir.

Tot i aquest predomini de les mesures correctives o pal·liatives, a Catalunya també s'han realitzat accions de caràcter preventiu. En aquest sentit, i prenent com a referència algunes de les actuacions plantejades des del tercer sector social, podem parlar de dues categories de mesures preventives, que a diferència de les mesures pal·liatives o correctives, són les que realment poden anar de debò a l'arrel del problema de la "pobresa energètica":

Millores en l'eficiència energètica i en l'aïllament tèrmic dels habitatges, tenint en compte que gairebé el 50% del consum energètic d'una llar té a veure amb la climatització.

- El Pla per al Dret a l'Habitatge a Catalunya inclou mesures per a la millora de l'eficiència energètica dels habitatges com a instrument de lluita contra la pobresa energètica i estableix una línia d'ajuts al respecte.
- L'Agència de l'Habitatge de Catalunya és l'organisme coordinador del projecte de cooperació transfronterera RELS (Rénovation Energétique des Logements), iniciat el 2011 amb l'objectiu de millorar l'eficiència tèrmica i energètica dels edificis d'ús residencial i social a través de la realització de diversos projectes pilot. El programa ha produït els següents resultats: a) una base de dades de bones pràctiques en renovació energètica; b) una guia per a la implementació del model operacional definit i de les eines associades; c) un informe de resultats de la implementació d'aquest model en set edificis pilot; d) un dossier de formació; e) un paquet de difusió; f) un seminari obert de formació i conferència final; i g) la creació d'una xarxa per a l'intercanvi de coneixements, experi-

ències i bones pràctiques i per a la creació de sinergies i la capitalització dels resultats.

- En el marc d'un Programa d'auditories i d'intervenció als habitatges en situació de pobresa energètica, la Diputació de Barcelona ha realitzat dues proves pilot en un total de 39 habitatges per mesurar l'impacte econòmic de mesures de millora de l'eficiència energètica com per exemple la instal·lació d'elements de baix cost: bombetes de consum reduït, virets per a les finestres, temporitzadors, regletes amb interruptor i sota-portes. Aquestes proves han demostrat que, gràcies a aquest tipus d'intervencions, s'aconsegueix un estalvi mitjà anual de consum energètic de 620,5 Kwh/llar, la qual cosa es tradueix en un estalvi econòmic mitjà anual de 301 €/llar. Concloues satisfactòriament aquestes proves el juliol de 2016, la Diputació de Barcelona desenvoluparà plenament aquest programa a partir del darrer trimestre d'enguany i fins el 2017 intervenint en 2.000 habitatges de 200 municipis de la demarcació de Barcelona per aconseguir un estalvi econòmic valorat en 600.000 euros i una reducció anual de les emissions de CO2 de 315 tones. El programa també es proposa identificar els habitatges amb necessitats d'intervenció més àmplies per tal que a partir de 2017 s'integrin en la segona fase del programa, l'objectiu del qual és millorar la seva eficiència energètica.
- L'Ajuntament de Barcelona, en col·laboració amb ECAS (Entitats Catalanes d'Acció Social) i diverses entitats membres d'aquesta federació, disposa d'un programa similar, en aquest cas combinat amb un eix d'inserció laboral mitjançant la contractació per a la formació en matèria d'eficiència energètica de persones en situació d'atur. L'eix de lluita contra la pobresa energètica preveu auditar 5.000 llars amb els següents objectius específics: a) disminuir el consum energètic de les que presenten una major precarietat econòmica; b) reduir l'import de la factura d'energia d'aquestes llars; i c) millorar l'estat dels habitatges, especialment a través de petites reparacions i mesures *low cost* per a l'eficiència energètica.
- L'any 2010, en base a una inversió de 517.660 euros, 60 habitatges del barri terrassenc de Can Jofresa varen beneficiar-se d'unes obres d'aïllament tèrmic per eliminar les humitats que patien. Segons els seus habitants, la intervenció els va comportar un 50% d'estalvi en el seu consum energètic.

Promoció d'un ús racional de l'energia i optimització dels serveis contractats en el sentit d'aconseguir que totes les llars consumeixin l'energia que realment necessiten, no pas més, i que els aparells de què disposin responguin a aquest ús/despesa racional; i de millorar la transparència i l'accés a la infor-

mació perquè tothom pugui prendre decisions informades en termes de preus, serveis contractats, etc.

- Ajuntaments com el de l'Hospitalet de Llobregat han realitzat xerrades per ajudar les persones a abaixar el preu de les factures energètiques mitjançant la reducció de la potència contractada (cada esglaió de potència suposa 61 euros anuals de més) i del consum.
- El Servei d'Atenció a la Pobresa Energètica de l'Ajuntament de Barcelona realitza campanyes informatives específiques per a persones i famílies en situació de vulnerabilitat.

Constatacions en altres països

Estudis realitzats en altres països han arribat a la conclusió que l'única mesura sostenible a llarg termini és precisament la millora de l'eficiència energètica i de l'aïllament tèrmic dels habitatges. En aquest sentit, l'Agència de Salut Pública de Barcelona calcula que un 67% de les morts que es produeixen a l'hivern com a conseqüència de no poder mantenir la llar a una temperatura adequada són evitables amb l'aïllament tèrmic de les façanes dels edificis pobrament protegits, la majoria construïts els anys 50 i 60 del segle passat.

A països europeus com França o Itàlia existeixen deduccions fiscals per a les famílies que inverteixen en la millora de la qualitat energètica dels seus habitatges, mentre que a Gran Bretanya s'obliga les companyies subministradores de gas i llum a donar suport a les famílies vulnerables per implementar mesures d'estalvi energètic com les esmentades.

En altres països s'ha arribat a la conclusió que l'única mesura sostenible a llarg termini és la millora de l'eficiència energètica i de l'aïllament tèrmic dels habitatges.

Bibliografia

- Agència de l'Habitatge de Catalunya, *Projecte RELS*.
- Ajuntament de Barcelona; Entitats Catalanes d'Acció Social (ECAS), *Programa de lluita contra la pobresa energètica i d'inserció laboral*. Consultat 14/03/2017. <http://ajuntament.barcelona.cat/premsa/wp-content/uploads/2016/01/160125Dossierconvenipobresaenergetica.pdf>
- Buildings Performance Institute Europe. *Alleviating fuel poverty in the EU. Investing in home restoration, a sustainable and inclusive solution*, 2014. Consultat 14/03/2017. <http://bpie.eu/wp-content/uploads/2015/10/Alleviating-fuel-poverty.pdf>
- Creu Roja Catalunya, Observatori de la Vulnerabilitat 2014. *L'afectació de la crisi en la salut de les persones- 7è. Estudi*, 2014. Consultat 14/03/2017. <http://www.creuroja.org/AP/cm/4733P242L8/L-afectacio-de-la-crisi-en-la-salut-de-les-persones—7e-estudi.aspx>
- Creu Roja Catalunya, Observatori de la Vulnerabilitat. *L'accés de la infància a l'alimentació saludable-8è. Estudi*, 2015. Consultat 14/03/2017. <http://www.creuroja.org/AP/cm/5236P242L1/L-acces-de-la-infancia-a-l-alimentacio-saludable—8e-estudi.aspx>

Bibliografia

- Diputació de Barcelona, *Auditories i intervenció als habitatges en situació de pobresa energètica.* Consultat 14/03/2017. <http://www.diba.cat/documents/14465/33311957/Model+descripci%C3%B3%20del+programa.+Gui%C3%B3%20ens+locals1..pdf/6c920f8c-d343-44d9-bbf8-b9d30b510feb>
- En primera línia. *Testimonis de bombers de la Generalitat de Catalunya sobre la pobresa energètica.* Consultat 14/03/2017. <http://pobresaenergetica.es/comunicat-els-bombers-de-la-generalitat-de-catalunya-denuncien-que-darrera-de-molts-incendis-li-ha-situacions-de-pobresa-energetica-precarietat-en-lhabitatge/>
- Generalitat de Catalunya, Departament de Salut, *Enquesta de Salut de Catalunya 2012. Informe dels principals resultats*, 2013. Consultat 14/03/2017. http://salutweb.gencat.cat/ca/el_departament/estadistiques_sanitaries/enquestes/esca/resultats_enquesta_salut_catalunya/
- Generalitat de Catalunya, Departament de la Presidència (2013), *Decret Llei 6/2013, de 23 de desembre pel qual es modifica la Llei 22/2010, de 22 de juliol, del Codi de Consum de Catalunya.* Consultat 14/06/2017. http://portaljuridic.gencat.cat/ca/pjur_ocults/pjur_resultats_fitxa/?documentId=651599&action=fitxa
- Generalitat de Catalunya, Departament de Territori i Sostenibilitat, *Decret 75/2014 per al dret a l'habitatge a Catalunya*, 2014. Consultat 14/03/2017. http://territori.gencat.cat/web/.content/home/01_departament/normativa_i_documentacio/documentacio/habitatge_millora_urbana/habitatge/publicacions2/23_decret_75_2014/decret75_2014_impressio.pdf
- Generalitat de Catalunya, Observatori de Salut, *Central de resultats. Efectes de la crisi econòmica en la població infantil de Catalunya*, 2014. Consultat 14/07/2017. http://observatorisalut.gencat.cat/web/.content/minisite/observatorisalut/contingutsadministratius/observatori_efectes_crisi_salut_monografic.pdf
- Generalitat de Catalunya, Departament de la Presidència (2015), *Llei 24/2015, de 29 de juliol, de mesures urgents per afrontar l'emergència en l'àmbit de l'habitatge i la pobresa energètica.* Consultat 14/03/2017. http://portaljuridic.gencat.cat/ca/pjur_ocults/pjur_resultats_fitxa/?action=fitxa&mode=single&documentId=700006&language=ca_ES
- Generalitat de Catalunya, Departament d'Empresa i Ocupació, *Ordre EMO 263/2015, de 17 d'agost, per la qual s'aproven les bases reguladores i es fa pública la convocatòria per a l'any 2015 de la línia d'ajuts del Fons d'atenció solidària de subministraments bàsics*, 2015. Consultat 14/07/2017. <http://dogc.vlex.es/vid/ordre-emo-263-2015-581443874>
- IDESCAT/INE, *Enquesta de Condicions de Vida.*
- INESCAT/INE, *Enquesta de Pressupostos Familiars i Estadística de Despesa en Consum de les Llars.*
- London Economics, VVA Consulting, Ipsos, *Consumer vulnerability across key markets in the European Union. Final report*, European Commission, 2016. Consultat 14/03/2017. http://ec.europa.eu/consumers/consumer_evidence/market_studies/docs/vulnerable_consumers_approved_27_01_2016_en.pdf
- LUBY, Joan L, *Poverty's most insidious damage. The developing brain*, 2015. Consultat 14/03/2017. <http://www.waisman.wisc.edu/childemotion/pubs/2015-EditorialPovertysMostInsidiousDamage.pdf>
- PIMEC, *Resultats econòmics i financers del sector elèctric espanyol*, 2016. Consultat 14/03/2017. https://www.pimec.org/sites/default/files/documentos_pagine/informes_10_2016_resultats_electricos_observatori_pimec.pdf
- SIIS, *Anàlisi quantitativa sobre la incidència de la pobresa energètica en Gipuzkoa 2014*, 2015. Consultat 14/03/2017. <http://www.gipuzkoaingurumena.eus/documents/609968/614230/An%C3%A1lisis+cuantitativo+sobre+la+incidencia+de+la+pobreza+energ%C3%A9tica+en+Gipuzkoa+2014.pdf/788d4bfa-6942-4d31-acc1-323e83709f06>
- Taula d'Entitats del Tercer Sector Social de Catalunya, *Curs La pobresa energètica. Anàlisi i respostes a una nova prioritat social.*

